

DEMOKRASİ

“Bu günah ve acı dolu dünyada pek çok yönetim biçimi denedi ve denenecek. Demokrasinin kusursuz ya da tamamıyla bilgece olduğunu kimse iddia etmiyor. Aslında, zaman zaman denenmiş olan tüm diğer biçimler dışında, demokrasinin en kötü yönetim biçimi olduğu söylenmektedir.”

Winston Churchill

Demokrasi Nedir?

GİDEREK DAHA ÇOK ÜLKENİN DEMOKRATİK SİSTEM-leri benimsemesi sayesinde, demokrasi artık geleceğin hareketi hâline gelmiştir. Bu memnuniyetle karşılanması gereken bir gelişmedir. Bununla birlikte, demokrasi her zaman olumlu çağrışımlar yapmamıştır. “Demokrasi” kelimesi köken olarak antik Yunan’daki “halkın yönetimi” ifadesinden gelmektedir. Yunanlılar bu terimi uzak durulması gereken bir sistemi ifade etmek için kullanıyorlardı. Demokrasi, monarşi (tek bir kişinin yönetimi), oligarşi (az sayıdaki kişinin yönetimi) ve aristokrasi (üstün durumda olan kişilerin yönetimi) ile zıtlık gösteriyordu. Yunanlılara göre demokrasi-

nin üç kusuru vardı: çoğunlukta olanlar kendi güçlerini azınlıkta kalanları bastırmak için kullanabilirlerdi; halk kolaylıkla heyecan ve hırs dalgalarına kapılabilir ve insanlar mantıkları tarafından yönlendirilmeyebilirdi; ve insanlar, bir bütün olarak toplumun çıkarları aleyhine olacak şekilde, kendi özel çıkarlarına göre hareket edebilirlerdi. Bu nedenle demokrasinin özel bir türü olan ve liberal olarak adlandırılan temsili demokrasi, potansiyel tehlikelerden kaçınarak veya bunları en aza indirerek demokrasinin iyi yönlerini bir araya getirmeye çalışmak amacıyla geliştirilmiştir. Dünya genelinde etkili olan demokrasi türü de budur.

Amerikan İç Savaşı esnasında yaptığı ünlü Gettysbury konuşmasında Abraham Lincoln demokrasinin klasik tanımını vermiştir: demokrasi, “halkın, halk tarafından halk için yönetilmesidir.” Lincoln’ün tanımı liberal demokrasinin belirli yollardan yanıtladığı dört soru ortaya koyar.

Halkı Kimler Oluşturur?

Bu sorunun açık yanıtı toplumdaki herkesin halkı oluşturduğu şeklindedir. Bu nedenle ideal olanı, alınacak kararlarda herkesin hemfikir olmasıdır. Ancak bunu başarmak son derece güç ve zaman alıcı bir iş olacak ve kişilere oldukça büyük bir veto hakkı tanınacaktır. Liberal demokrasi genellikle çoğunluğun hâkimiyeti ilkesini benimser. Buna göre insanlar en iyi çoğunluğun, yani %50 + 1’in oyları ile temsil edilir. Liberal demokrasilerde daha önemli bazı kararların alınması üstün çoğunluğun sağlanmasını gerektirebilir (üçte iki çoğunluk gibi). Bununla birlikte basit çoğunluğun azınlık üzerinde baskı kurabileceği de kabul edilir, dolayısıyla azınlık haklarını koruy-

cu birtakım düzenlemeler çoğu defasında mevcuttur. Liberal demokrasi kimi zaman “çoğunluğun hâkimiyete, azınlığın da haklara sahip olması” olarak tarif edilir.

Halkın Yönetilmesi

İkinci soru “halkın kendisi” ile ilgilidir. Halk neleri yönetecektir? Halkın bireylerden, ailelerden, firmalardan ve kurumlardan meydana geldiği durumda, hangi kararlar halk tarafından alınacaktır? Halkın toplu hâlde devleti meydana getirdiği durumda, hangi kararlar devlet tarafından alınacaktır? Eğer bütün kararlar demokratik yoldan toplu hâlde alınırsa özgürlük ortadan kalkacaktır. Toplum her şeye hâkim totaliter bir rejimin yönetimi altına girecektir. J. D. Talmon’ın ifadesini kullanırsak, “totaliter demokrasi” olacaktır. Liberal demokrasilerde devletin rolü sınırlıdır; pek çok kararın alınması kişisel alana bırakılmıştır. Dolayısıyla liberal demokrasi sınırlı devlete inanır. Çoğunluğun her istediğini yapmasına izin verilemez. Bu nedenle liberal demokrasi devletin sınırsız yönetimine karşı çıkar. Bu demokratik devletleri de kapsar.

Halkın Yönetimi

Üçüncü soru “yönetimde bulunan halk” üzerinedir: halkın yönetimi nasıl olmalıdır? Bazı kişiler halkın doğrudan yönetimde bulunması gerektiğini ileri sürerler. Bu yönetim referandum, genel toplantı ya da belirli bir katılımcı demokrasi türü vasıtasıyla gerçekleştirilebilir. Teorik olarak, her vatandaşa bir bilgisayar temin etmek mümkündür. Böylece vatandaşlar her türden mesele hakkındaki oylarını bilgisayara yükleyebilirler ve seçmenlerin çoğunluğu hükümet politikasını belirleyebilir.

Ancak, devlet halka hizmet etmek amacıyla varolmalıdır. Halkın varoluş amacı devlete hizmet etmek değildir. Doğrudan bir demokraside insanlar bütün hayatlarını araştırma yaparak, tartışarak ve toplu hâlde alınacak kararlar için oy vererek geçireceklerdir. Kendi hayatları hakkında karar alacak kadar vakitleri olmayacaktır. Bu nedenle liberal bir demokraside seçmenler, onlar adına karar alması için yasama meclisine (ve kimi zaman da yürütme organına) temsilciler seçer. Bu temsilcilerin toplu hâlde alınacak kararlar üzerinde düşünecek zamanlarının, becerilerinin ve kişiliklerinin olması, belirli eylemlerin yarar ve zararları hakkında tartışmaları ve bir bütün olarak halkın çıkarları adına karar almaları gerekir.

Bu temsilcilerin sorumluluk sahibi olmaları düzenli olarak yapılan seçimler ile gerçekleştirilir. Temsilciler halkın çıkarlarını ihmal ettiklerinde görevlerinden alınabilirler. Ulaşılmak istenen hedef temsili ve sorumlu yönetim arasında, yani bütün insanların çıkarlarının ve fikirlerinin temsilcisi bir yönetim ile, sakın ve mantıklı bir şekilde yapılan tartışmalar vasıtasıyla devletin faaliyetlerinin uzun dönemdeki sonuçlarını değerlendiren bir yönetim arasında bir denge kurmaktır. Liberal demokrasi kimi zaman temsili demokrasi ya da dolaylı demokrasi olarak da tarif edilir. Bazı liberal demokrasilerde anayasal sistemin yapısı ya da insanları yönetmekte kullanılan temel kanunlar değiştirileceği zaman referanduma gidilebilir.

Halk için Yönetim

Dördüncü ve son soru da şudur: “halk için” nelerin gerekli olduğuna nasıl karar verilecektir? Halkın çıkarları nasıl tanımlanabilir? Tamamı karşılanamayacak olmasına rağmen, karar

alırken herkesin çıkarlarını göz önünde bulundurmak gerekir. Bununla birlikte, ulaşılmak istenen hedef, nüfus açısından genel nitelikli çıkarları (örneğin barış ve refah) tanımlamak ve toplumdaki belirli grupları kayıran politikaları benimsemektir. Karşılaşılan sorunlardan biri de, grupların kendilerine mahsus çıkarları ya da “özel çıkarlarını” savunmalarıdır; bunların hepsi de dikkate alınmayı hak eder. Ancak, uygulanacak politikalar daha geniş veya daha genel çıkarları ya da “halkın çıkarlarını” yansıtmalıdır. Temsilî demokrasi bütün grupların kendi çıkarlarını ve fikirlerini ifade etme fırsatına sahip olmalarını sağlar, fakat alınacak kararlar bu özel çıkarların basitçe bir yansıması olmamalıdır. Karşılaşılan bir diğer sorun da, görüşlerin duygulara ve arzulara dayandığı durumlarda çıkarları tanımlamaktır. Genel çıkarların enine boyuna düşünülmüş, dikkatli bir tanımının yapılması gereklidir. Dolayısıyla liberal demokrasilerde çıkar gruplarının kendi çıkarlarını ve fikirlerini ortaya koymaları teşvik edilir, fakat karar alması gerekenler bu gruplar olmamalıdır. Bu iş, oy veren insanlara karşı sorumlu olan seçilmiş temsilcilere bırakılmalıdır.

Demokrasi Özgürlüğü Korur

Politik güç daima onu kullananların istismarına açıktır. Demokrasi insanların doğal haklarını ve özgürlüklerini savunan ve bu türden istismarları önleyen en uygun sistemdir. Filozof muhafızların bilgeliğine dayalı bir yönetim isteyen Platon’un sorusuna yanıt olarak Aristo şu soruyu sormuştu: “Muhafızlara kim muhafızlık edecek?” Yöneticilerin yetkilerini insanların çıkarları yerine kendi çıkarları için kullanmamalarını nasıl sağlarız? İstismara karşı en büyük koruyucu, halkın yönetici-

leri seçimler yoluyla görevden alacak güce sahip olmasıdır. Sahip oldukları nüfuzlu mevkilerden alınabileceklerini bilmek, yöneticilerin yetkilerini kötüye kullanmalarına karşı işleyen en güçlü denetim mekanizmasını oluşturur.

Bununla birlikte, halkın kendisi de özgürlüğe yönelik bir tehdit oluşturabilir. Fransız düşünür Alexis de Tocqueville demokrasinin yarattığı en büyük tehdidin “çoğunluğu zulmünden” geldiğini ifade etmiştir. Amerika'nın Kurucu Babaları özgürlüğe yönelik tehdidin gücü elinde tutan bütünden geldiğinin tamamıyla farkındaydılar. Alexander Hamilton 1787 yılında *The Federalist Papers*'ta şunları yazıyordu: “İnsanlar gücü sever. ... Bütün gücü çoğunluğa verdiğinizde azınlığı bastırır; azınlığa verdiğinizde de çoğunluğu bastırır.”

Demokrasinin aynı kusuruna İngiliz tarihçi Lord Acton da işaret etmiştir: “Demokrasinin yaygın kötülüklerinden biri de çoğunluğun zulmü ya da, daha ziyade, çoğunluğa her zaman için sahip olmamakla birlikte, seçimleri güç ya da hile yoluyla kazanan partinin zulmüdür.” Bu nedenle liberal demokrasi sınırlı bir demokrasidir; çoğunluğun onayı alınarak kullanıldığında dahi devletin gücüne sınırlar koyar. Zira azınlığın ve bireylerin haklarının korunması gerekir.

Demokrasi İnsanların Çıkarlarını Destekler

Sadece yöneticilerin değil, halkın da çıkarlarının desteklenmesi nasıl sağlanabilir? Yapılan düzenli seçimler yoluyla, politikacılar, halkın çıkarlarını ihmal ettiklerinde buldukları mevkilerden atılacaklarını bilirler. Günümüzde modern ekonomi biliminin temelini oluşturan fayda kavramının mucidi Jeremy Bentham'dır. Bentham “en fazla sayıda kişinin en fazla

miktarda mutluluğa” sahip olmasını istiyordu. İnsanların çıkarlarına hizmet edilmesini sağlayan tek araç olarak gördüğü için demokrasinin savunucusu olmuştu. Nitekim demokrasi çıkarların en yüksek seviyeye çıkarılmasını sağlamaya çalışır. Bütün çıkarların karşılanması mümkün olmamakla birlikte tüm çıkarlar dikkate alınır, çünkü her kişi seçimle elde edilen mevkilerden insanların alınmasına ya da bunların elde edilmesine katkıda bulunan potansiyel birer seçmen durumundadır. İlk Amerikan başkanlarından biri olan John Adams’ın ifade ettiği gibi: “Devletin biricik amacı insanların mutluluğu olduğuna göre, bu mutluluğun mantıksal, ahlâki ve eşyanın doğasına uygun olmak açısından tek temel dayanağı insanların rızasıdır.”

Gerçekçi Politik Katılım

Pek çok insan politikayla fazla ilgilenmez. Günlük yaşamda yapacak daha iyi işleri vardır – para kazanmak, sevdikleriyle vakit geçirmek ya da hayatın zevklerinden faydalanmak gibi. Demokrasi insanların politikaya onların arzu ettiklerinden daha fazla ilgi göstermelerini gerektirmez. İnsanların en az düzeyde yapmaları gereken şey oy vermekten ibarettir. Seçmenler politik tartışmaları takip etmeye teşvik edilir, ama bu tartışmaları onların da yapmalarına gerek yoktur.

Bununla birlikte politikayla ilgilenen az bir kesim, yani halkın daha dikkatli kesimi için politikanın bir parçası olmak için çok sayıda fırsat mevcuttur. Demokrasi politikaya bu katılımı halka açık tartışmalar ve müzakereler yoluyla, oy verme ve aday olma vasıtasıyla sağlar. John Stuart Mill’e göre politik katılım fazlasıyla arzu edilir bir şeydir, zira katılımçıların entelektüel gelişimini, ahlâki meziyetlerini ve pratik zekâlarını

besler. Politika yapma işi buna zamanını, ilgisini ve enerjisini verecek kişiler tarafından üstlenilir. Doğrudan ya da katılımcı demokrasinin sorunu Oscar Wilde'ın sosyalizm konusunda bahsettiği sorun ile aynıdır: bu iş uzun geceler boyunca sürebilir. Ancak, sıradan kişiler arzu ettikleri ve oy verecekleri zaman, politik açıdan bilinçli kişilerin arasında geçen tartışmalardan faydalanabilirler. Politik eğitimin değeri Birleşik Devletler başkanı ve Bağımsızlık Bildirgesi'nin yazarı Thomas Jefferson tarafından övülmüştür: "Toplumun nihaî güçleri için halkın kendisi dışında daha emin bir kaynak bilmiyorum. Eğer insanların sahip oldukları kontrolü sağlıklı bir sağduyu ile kullanmaya yetecek derecede aydınlamamış olduklarını düşünüyorsak, bunun çaresi bu kontrolü ellerinden almak değil, sağduyularını eğitim yoluyla şekillendirmektir."

Hırs Yerine Mantık

Yunanlıların demokrasiye karşı duydukları şüphe kısmen *demos*'un, yani eğitimsiz kitlelerin karar almaya çok az ehil oldukları korkusundan kaynaklanıyordu. Kitleler mantık ve dikkatli düşünce yerine, kıskançlık ve öfke gibi arzular, duygular ve içgüdüler tarafından yönlendirilebilirlerdi. Temsili demokrasi, karar alınmadan önce bu kararın etki ve sonuçlarının tam bir şekilde göz önüne alınmasını sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Halk meseleler üzerinde dikkatli bir şekilde düşünmeli ve farklı nitelikteki görüşlerini ortaya koymalıdır. Seçilmiş temsilcilerin kanunları ve halk adına alınacak kararları tartışmaya ve düşünmeye yetecek zamanı, eğitimi ve irfanı olmalıdır. Demokrasinin doğrudan değil, temsili olmasının gerekliliği de bundan kaynaklanır.

Bu aynı zamanda seçilen kişilerin seçmenlerinin görüşleriyle koşullanmış birer delege yerine birer temsilci olmasının nedenini de oluşturur. Bristollü seçmenlere yaptığı konuşmasında Edmund Burke bu durumu şöyle ifade ediyordu: “Temsilcileriniz size sadece işlerini değil, düşünüp karar verme yetilerini de borçludurlar; eğer size hizmet etmek yerine bu yetilerini sizin fikirlerinize kurban ederlerse, size ihanet etmiş olurlar.” Meclis farklı çıkarları temsil eden bir delegeler meclisi yerine, bir bütün olarak ulusun çıkarlarını temsil eden bilinçli bir meclis olmalıdır. Temsilciler mecliste sadece onları seçen kişilerin değil, tüm ulusun ya da toplumun çıkarlarını da ele almak için bulunurlar.

İstikrar ve Meşruiyet

Politik sistemlerin istikrara ve uzun dönemde karar alabilecek yeteneğe sahip olmaları gerekir. İstikrar en iyi meşruiyet ile, yani karar alma yetkisine ya da “yönetme hakkına” sahip olmakla elde edilir. Devletin yönetiminin – aldığı kimi kararlara katılmasa bile – halk tarafından ve özellikle de hiçbir gücü olmayan kişiler tarafından kabul görmesi gerekir. Halkın her kararı kabul etmesi gerekli değildir; ancak kararların alınış biçiminin, yani bu sürecin sonuçları yerine sürecin kendisinin halk tarafından kabul görmesi gereklidir. Liberal demokrasi diğer sistemlere kıyasla daha fazla meşruiyet sağlama imkânına sahiptir, çünkü yetkiler halkın onayı ile kullanılır. Herkesin kendi görüşünü ve çıkarlarını ortaya koyma, sürece katılma ve yetki elde etme fırsatı vardır. Halkın onayı düzenli ve açık seçimler ile sağlanır. Demokrasi diğer rejimlerden daha istikrarlıdır, çünkü insanların gözünde meşruiyeti vardır.

Liberal Demokrasinin Ayırt Edici Nitelikleri

Demokrasi her kişinin tek bir oya sahip olmasından daha fazlasını içerir. Demokrasinin işler olabilmesi için bazı ayırt edici niteliklerinin bulunması gerekir.

Hemen hemen herkesin oy verme hakkı, yani evrensel onay hakkı bulunmalıdır. Herkesin oy hakkının bulunması, ancak tüm insanların çıkarlarının en az düzeyde olsa bile dikkate alınması sağlandığında mümkün olur. Herhangi bir istisna olduğunda da, bunun kuvvetli argümanlar ile (örneğin çocuklar) haklı kılınması gerekir.

Serbest, açık ve periyodik seçimlerin yapılması zorunludur. Seçimler seçmenlerin oylarının yasadışı baskılar olmadan verebilecekleri şekilde serbest olmalıdır. Oy vermenin genellikle gizli yapılmasının nedeni budur. Seçimler herkesin seçimlerde aday olma ve vaatlerini seçmenlere sunma fırsatına sahip olmaları anlamında açık olmalıdır ve periyodik olarak yapılmalıdır. Hesap verme ve sorumluluk arasında denge sağlamak için seçimler 3 veya 5 yılda bir yapılmalıdır; iki seçim arasındaki süre çok uzun olmamalıdır. Böylece halkın, hükümetlerin icraatları hakkındaki kararını vermeden önce, hükümetin faaliyetlerinin sonuçlarını öğrenmeye fırsatı olacaktır.

Çok partili bir sistemin olması zorunludur. Bazı komünist ülkelerin ve Afrika ülkelerinin iddialarının aksine, tek parti demokrasisi diye bir şeyin olması mümkün değildir. Eğer partilerin seçmenlerin arzularına yanıt vermesi ve zulümden kaçınılması sağlanacak ise, seçmenlerin partileri görevden alma ve yerlerine yeni partileri getirme imkânına sahip olmaları gerekir. Çok partili sistem aynı zamanda bütün partilerin zayıf yanları-

nın tartışılmasını ve oy vermeden önce halkın bunları öğrenmesini de sağlar. Yapıcı muhalefetin burada merkezî bir rolü vardır.

Konuşma ve bir araya gelme özgürlüğü olmalıdır. Herkes fikirlerini ifade etme imkânına sahip olmalıdır. Temsilciler nelerin halkın çıkarına olup olmadığına başka türlü nasıl karar verebilirler? Herkesin düşüncelerini ve çıkarlarını aktarmak amacıyla başkalarıyla bir araya gelme imkânı olmalıdır. Bu nedenle, parti ve çıkar grupları kurma özgürlüğü bulunmalıdır.

Bir denge mekanizması bulunmalıdır. Çoğunluğun ya da azınlığın zulmünden kaçınmak için, gücün tek bir kişinin ya da kurumun elinde toplanmaması gerekir. Bu nedenle liberal bir demokraside denge mekanizması gücün belirli ellerde, özellikle de yürütme organında toplanmasını engellemek amacıyla işler. Yasama organı yürütme organının kendi faaliyetlerinden sorumlu olmasını sağlamalıdır. Yasama organı genellikle farklı yollardan seçilmiş iki meclisten oluşur. Yargı sistemi yürütme organından bağımsız olmalıdır. Güçlü yerel yönetimler bulunmalıdır.

Devlete ilişkin kanunları ve prosedürleri belirleyen bir anayasanın olması zorunludur. Bu genelde tek bir belge vasıtasıyla yapılır, fakat her sistem yazılı kuralların ve yazılı olmayan anlaşma ya da âdetlerin bir karışımına dayanır. İnsanların hâkimiyeti yerine kanunların hâkimiyeti olmalıdır, böylece herkes tâbi olduğu kanunların neler olduğunu öğrenebilir. Liberal demokrasiler genelde oldukça ayrıntılı katı anayasalardan ve güncelliğini kaybetmesi mümkün olan politikaları emreden anayasalardan uzak dururlar.

Temsilî ve Sorumlu Devlet

Liberal demokrasiler kusursuz değildir, çünkü temsil ve sorumluluk sahibi olma arasında bir denge kurmaya çalışırlar. Bunun nedeni, uzun dönemde olumlu sonuçlar verecek olan faydalı kararların alınmasını sağlamaya çalışırken, seçmenlerin arzu ve çıkarlarına karşı sorumlu olmaktır. Ancak bu denge hiçbir zaman tam manasıyla sağlanamaz; bu kaçınılmazdır. Bununla birlikte, bu iki amacı paylaşan başka hiçbir sistem de yoktur. Hem temsilî hem de sorumlu bir devlet elde etmek için sonu gelmez bir şekilde çabalamak, demokrasi için ödenmesi gereken bir bedeldir.

Okuma

A. H. Birch, *The Concepts and Theories of Modern Democracy*, Londra, Routledge, 1987.

Alexander Hamilton, James Madison ve John Jay, *The Federalist Papers*, New York, New American Library, 1989 (1787), Sayı 10.

John Locke, *A Second Treatise on Government*, Cambridge, Cambridge University Press, 1960 (1690), 7. ve 10. bölümler arası.

Diane Ravitch & Abigail Thernstrom, *A Democracy Reader*, New York, Harper Collins, 1989.

Alexis de Tocqueville, *Democracy in America*, New York, Fontana, 1968 (1840), 1. Cilt, 2. bölüm.

Düşünmek için Sorular

1. Seçilmiş politikacılar ülkeleri için neyin doğru olduğu hakkındaki kendi düşüncelerini dikkate almayıp, yapılan anketlere göre halkın çoğunluğunun desteklediği politikaları mı takip etmelidirler?

2. Çoğunluğun zulmünü nasıl engelleyebiliriz?
3. Referanduma gitmek gerekli midir? Neden?